

“TOBUT” ASARIDA QO‘LLANILGAN PAREMIOLOGIK BIRLIKLARNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Ruxshona Qahramonova

Xalqaro innovatsion universitet talabasi

Shoira Islomova

Xalqaro innovatsion universitet o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo‘lgan Nazar Eshonqulning “Tobut” hikoyasida qo‘llanilgan paremiologik birliklarning badiiy-funksional va semantik xususiyatlari tahlil qilingan. Hikoyada ishlatilgan maqollar, hikmatli iboralar va xalq og‘zaki ijodiga mansub birliklar asarning ma’naviy-estetik qiymatini oshirish bilan birga, qahramonlarning ichki kechinmalari, ijtimoiy va falsafiy qarashlarini ochib berishda muhim vosita sifatida xizmat qilishi yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada paremiologik birliklarning turlari, ularning matn doirasida qanday semantik yuk ko‘tarishi, xalqning madaniy tafakkuri va urf-odatlari bilan bog‘liqligi o‘rganilgan. Tadqiqot natijalarida “Tobut” hikoyasi orqali o‘zbek xalqining milliy tafakkuri, hayot falsafasi va axloqiy me‘yorlari qanday badiiy ifoda topgani ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Paremiologik birliklar, maqol, xalq og‘zaki ijodi, badiiy tafakkur, milliy qadriyatlar, estetik funksiya, lingvopoetik tahlil.

Abstract. This article analyzes the artistic-functional and semantic features of the paremiological units used in the story "Coffin" by Nazar Eshanqul, one of the bright representatives of Uzbek literature. The proverbs, wise sayings and units of folklore used in the story increase the spiritual and aesthetic value of the work and serve as an important tool in revealing the inner experiences, social and philosophical views of the characters. Also, the article examines the types of paremiological units, their semantic load within the text, and their connection with the cultural thinking and customs of the people. The results of the research reveal how the national thinking, philosophy of life and moral standards of the Uzbek people have been artistically expressed through the story "Coffin".

Keywords: Paremiological units, proverb, folk oral creativity, artistic thinking, national values, aesthetic function, linguopoetic analysis.

Paremiologik birliklar — bu xalq og‘zaki ijodining o‘ziga xos turlaridan biri bo‘lib, odatda matn ichidagi an’anaviy iboralar, maqollar, aphorizmalar, hayotiy masalalar va hikmatli so‘zlar shaklida ifodalanadi. Bunday birliklar matnning ma’naviy boyligini oshirishda, personajlar orasidagi muloqotni chuqurlashtirishda, asar muallifining falsafiy qarashlarini o‘rgatishda va o‘quvchini ijtimoiy-madaniy kontekstga olib kirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

“Tobut” hikoyasida paremiologik birliklar asar mazmunini chuqurlashtiradi va uni ko‘plab darajalarda boyitadi. Ulardan foydalanish orqali muallif o‘quvchini ijtimoiy va axloqiy masalalar haqida o‘ylashga undaydi. Ushbu asarda paremiologik birliklarning bir necha xil roli bor:

Ijtimoiy va madaniy kontekstni aks ettirish. “Tobut” asarida paremiologik birliklar ko‘pincha o‘sha davrning xalqona donishmandligini aks ettiradi. Masalan, asarda voqealar va qahramonlarning qiyinchiliklarga duchor bo‘lishi, turli ijtimoiy toifadagi odamlar o‘rtasidagi munosabatlar, ma’naviy qadriyatlar, urf-odatlar va insoniy hissiyotlar bilan bog‘liq iboralar mavjud. Bu iboralar o‘quvchiga o‘sha davrning turmush tarzini, xalqning dunyoqarashini, urf-odatlarini va qadriyatlarini ko‘rsatadi. Bunday iboralar orqali muallif o‘zining ijtimoiy yondashuvini ochib beradi. Masalan, hikoyaning boshida yoki o‘rtalarida uchraydigan maqollar, xalqning hayotga bo‘lgan munosabatini va uning doimo davom etuvchi muammolarni qanday qabul qilishini aks ettiradi. Asarda hayot va o‘lim masalalari, yaxshi va yomon tushunchalari orqali paremiologik birliklar o‘zining katta rolini o‘ynaydi.

Personajlar ichki dunyosini chuqurlashtirish. Paremiologik birliklar, asarda personajlarning xarakterini va ularning ichki dunyosini tushunishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular ko‘pincha personajlar o‘rtasidagi suhbatlar, o‘zaro muloqotlar orqali qahramonlarning psixologik holatini, ongini va ijtimoiy muhitga nisbatan qarashlarini ifodalaydi. Masalan, qahramonlar orasidagi muloqotlarda uchraydigan xalqona iboralar, ularning qiyinchiliklarga qanday javob berishini yoki hayotiy qarorlarni qanday qabul qilishini ko‘rsatadi. Paremiologik birliklar orqali o‘quvchi, qahramonlarning niyatlarini, o‘zaro munosabatlarini va qarorlaridagi xatolarni aniqroq tushunadi. Bu orqali asar o‘quvchiga hayotda yuzaga keladigan murakkab holatlar haqida chuqurroq fikr yuritishga imkon beradi.

Falsafiy va axloqiy saboqlar. “Tobut” asaridagi paremiologik birliklar ko‘pincha axloqiy xulosalar va dono maslahatlarni o‘z ichiga oladi. Asarda ko‘plab maqollar va xalqona hikmatlar orqali muallif hayotning ma’nosini, insonning ichki kurashlarini, yaxshilik va yomonlikka qarshi kurashni tasvirlaydi. Bunday iboralar o‘quvchiga hayotda qanday qilib to‘g‘ri qarorlar qabul qilish, qiyinchiliklarni yengish va axloqiy prinsiplarga sodiq qolish kerakligini o‘rgatadi. Misol uchun asarda uchraydigan "Har bir kuchli insonning orqasida zaiflik bor" yoki "O‘lim hamma uchun teng" kabi iboralar hayotning beqarorligini, insonning o‘zgaruvchan holatdagi zaifligini ko‘rsatadi. Ushbu maqollar, o‘quvchini hayotning murakkab tomonlarini idrok etishga undaydi.

Paremiologik birliklar turlari. “Tobut” asarida ko‘plab paremiologik birliklar mavjud, ulardan ayrimlari quyidagi turlarga bo‘linadi:

1. Ma'lumot beruvchi iboralar: Bu iboralar, asarda voqealarning o‘zgarishini yoki ba’zi voqealarni tushuntirish uchun ishlatiladi. Masalan, "O‘zining hayoti tugaganini bilgan kishi, boshqalarni tushunadi".

2. Ta'lim beruvchi iboralar: Bu turdagi iboralar orqali muallif o'quvchiga hayotdagi axloqiy saboqlarni berishga harakat qiladi. Misol uchun, "Yaxshi odamning qiyofasi ko'rinadi, yomon odamning ko'zlari".

3. Psixologik taqqoslash: Bunday iboralar, o'zaro qarama-qarshilikni ko'rsatishda ishlatiladi. Masalan, "Bir kunli quvonch bir yilni yengadi, lekin bir yillik azobni bir kun ham olib ketadi".

4. Falsafiy iboralar: Bu iboralar ko'pincha hayotning chuqur ma'nosini tushunishga yordam beradi. "Tobut"da uchraydigan ko'plab falsafiy so'zlar hayot va o'lim, yaxshilik va yomonlik haqida o'ylashga undaydi.

Xulosa. "Tobut" asaridagi paremiologik birliklar, nafaqat asar matnining ma'naviy boyligini oshirib, personajlarning ichki dunyosini va ijtimoiy dunyoqarashlarini yoritishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu birliklar o'zbek xalqining og'zaki ijodidan, milliy madaniyatidan o'z o'rnini olgan bo'lib, adabiy matnning ma'nodorligi va chuqurligini ta'minlaydi. Nazar Eshonqul bu birliklardan juda mohirlik bilan foydalangan: u xalqona iboralarni zamonaviy kontekstda talqin qilish orqali o'z asariga falsafiy va axloqiy qatlamlar qo'shgan. Shunday qilib, paremiologik birliklar "Tobut" hikoyasining asosiy badiiy vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi va asarning estetik qiymatini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayev A. O'zbek tilida ekspressivlikning ifodalanishi.–Toshkent: "Fan" nashriyoti, 1983.58-b.

2. O'rinboev B., Qo'ng'urov R., Lapasov J. Badiiy tekstning lingvistik tahlili. – Toshkent, 1990, 34-b.

3. Yo'ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.–Toshkent:"Fan", 2007. 68-b.

4. Yo'ldoshev M., Muhamedova S., Saparniyazova M. Matn lingvistikasi: o'quv qo'llanma / M. Yo'ldoshev, S. Muhamedova, M. Saparniyazova. -Toshkent: «Ishonchli Hamkor», 2021. - 188 b.

5. Shukurov R. Sintaktik parallellizmning uslubiy vazifalari // O'TA, 2004, №2, 73-b.

9. Yo'ldoshev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent: Fan, 2008. – 160 b.